14

आदर्शप्रश्नपत्रम्

समय:– होरात्रयम् **सम्पूर्णाङ्का:-80**

सामान्यनिर्देशा:—

- अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वार: खण्डा: सन्ति।
- प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य एकस्मिन् स्थाने क्रमेण उत्तराणि लेखनीयानि।
- सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि।
- प्रश्नपत्रानुसारं प्रश्नसंख्या अवश्यमेव लेखनीया।

खण्ड – 'क'
(अपठित: अनुच्छेद: – 10 अङ्का:)

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत—

बाल्यावस्था जीवनस्य महत्त्वपूर्ण: काल: भवति। अस्मिन् समये यदि वयं परिश्रमं कुर्म: तदा जीवनं सुखमयं भवति। विद्यार्थी बाल्यकाले विद्याध्ययने प्रवृत्त: भवति चेत् तस्य परीक्षाफलं शोभनं भवति, विषयस्यापि ज्ञानं सरलतया भवति। स: स्वस्वप्नं पूरयितुं समर्थो भवति। एवमेव चरित्रनिर्माणे चापि बाल्यकाल: महत्त्वपूर्णं स्थानम् आदधाति। बाल्यकाले यादृशा: संस्कारा: लभ्यन्ते तादृश: एव आचार: व्यवहार: च आजीवनम् अस्माभि: सह तिष्ठत:। अत एव अस्माभि: बाल्यकाले अवधानपूर्वकं गुणाधानस्य प्रयास: कर्त्तव्य:। अस्मिन् समये अध्ययनप्राप्तये अपि सावधानमनसा प्रयत्न: करणीय:। शरीरस्वास्थ्यरक्षायै चापि बाल्यकालादेव पौष्टिकाहार: ग्रहीतव्य: व्यायाम: चापि करणीय:।

(i) एकपदेन उत्तरत— **1×2=2**

(क) बाल्यकाले अवधानपूर्वकं कस्य प्रयास: कर्त्तव्य:?

(ख) किमर्थं पौष्टिकाहार: ग्रहीतव्य:?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत— **2×2=4**

(क) जीवनं कदा सुखमयं भवति?

(ख) कौ अस्माभि: सह सदैव तिष्ठत:?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत— **1×3=3**

(क) 'अनवधानमनसा' इत्यस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।

(ख) 'महत्त्वपूर्ण: काल:' इत्यनयो: किं विशेषणपदम्?

(ग) 'बाल्यावस्था जीवनस्य महत्त्वपूर्ण: काल: भवति' इति वाक्ये किं क्रियापदम्?

(iv) प्रदत्तगद्यांशस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत— **1**

खण्ड – 'ख'

(रचनात्मक-कार्यम् — 15 अङ्का:)

2. भवान् (अनिमेष:) शैक्षिकयात्रार्थं शिक्षकै: सह अरुणाचलप्रदेशं गन्तुमिच्छति। तदर्थम् अनुमतिं प्राप्तये यात्राव्ययार्थं च रूप्यकाणि लब्धुं पितरं प्रति लिखितं पत्रमिदं मञ्जूषाप्रदत्तपदानां सहायतया पूरयत— **½×10=5**

मञ्जूषा

अनुमति:, मातृचरणयो:, रूप्यकाणि, यात्राव्ययार्थम्, व्यस्त:, शैक्षिकयात्रार्थम्, छात्रा:, कुशली, यथाशीघ्रम्, भवत:

छात्रावासत:

दिनाङ्क:..................

पूज्य पितृचरणा:

प्रणतय:।

अत्र अहं सकुशल: स्वाध्ययने ....अस्मि। आशासे भवान् अपि .... अस्ति। मम विद्यालयात् दशमकक्षाया: अनेके .... शिक्षकै: सह ....अरुणाचल-प्रदेशं गन्तुम् इच्छन्ति। यदि भवत: .... स्यात्, अहमपि तै: सह गन्तुकामोऽस्मि। .... सहस्ररूप्यकाणि अपि आवश्यकानि। ....। स्वमन्तव्यं सूचयतु। यदि ....सम्मति: अस्ति .... अपि प्रेषयतु। .... मम प्रणति: निवेदनीया।

भवत: पुत्र:

अनिमेष:

© NCERT not to be republished

3. अध:प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा तदाधारितानि पञ्चवाक्यानि लिखत— 5

....
....
....
....
....

अथवा

'वर्धमानं प्रदूषणम्' इति विषयमधिकृत्य मञ्जूषात: पदानि चित्वा पञ्चवाक्यात्मकम् अनुच्छेदं लिखत। 5

मञ्जूषा

वैश्विक-उष्णता, यानानां व्यवहार:, विषाक्तवायु:, अवकरक्षेपणम्, जलप्रदूषणम्, वायुप्रदूषणम्, ध्वनिप्रदूषणम्, कोलाहल:, शुचिपर्यावरणम्, मलिनम्, यन्त्रागारम्

4. अधोलिखित-वाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत—

(i) छात्र विद्यालय जाता है।	A student goes to school.
(ii) मैं परिश्रम करता हूँ।	I work hard.
(iii) तुम क्या करते हो?	What do you do?
(iv) पिता के साथ पुत्र घूमता है।	Son walk with his father.
(v) शिक्षक पाठ पढ़ाते हैं।	Teacher teaches the lesson.

....
....
....
....
....

खण्ड – 'ग'

(अनुप्रयुक्त-व्याकरणम् — 25 अङ्का:)

5. अधोलिखित-वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिं विच्छेदं वा कुरुत— 1×4=4

(i) पिताऽस्य किं तपस्तेपे इत्युक्ति: तत् कृतज्ञता।
(ii) सेवितव्यो महावृक्ष: फलच्छायासमन्वित: ।
(iii) विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम् ।
(iv) स एव वह्नि:+दहते शरीरम्।

6. अधोलिखित-वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समस्तपदं लिखत— 1×4=4

(i) यदि अहं कृष्ण: वर्ण: यस्य स: तर्हि श्रीरामस्य वर्ण: कीदृश:?
(ii) सर्वेषां महत्त्वं विद्यते समयम् अनतिक्रम्य ।

© NCERT not to be republished

(iii) मिलित्वा प्रकृते: सौन्दर्यम् रक्षणीयम्।

(iv) माता च पिता च वन्दनीयौ।

7. **अधोलिखित-वाक्येषु रेखाङ्कितपदेषु प्रकृतिप्रत्ययौ संयुज्य विभज्य वा रिक्तस्थानानि पूरयत—** **1×4=4**

(i) श्रमक्लमपिपासोष्णशीतादीनां सहिष्णु+तल्..........................।

(ii) वैज्ञानिका:..........................कथयन्ति यत् पाषाणशिलानां संघर्षणेन कम्पनं जायते।

(iii) बुद्धि+मतुप्..........................सर्वत्र पूज्यते।

(iv) राजसिहंस्य पत्नी बुद्धिमती..........................आसीत्।

8. **प्रदत्तेभ्य: विकल्पेभ्य: समुचितं विकल्पं चित्वा वाच्यानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत—** **1×3=3**

(i) ....सत्यं कथ्यते। (त्वम्/त्वाम्/त्वया)

(ii) काक: पिकस्य..........................पालयति।(सन्तति:/ सन्ततिम्/ सन्तत्या)

(iii) पित्रा पुत्राय विद्याधनं..........................। (ददाति/ दीयते/ यच्छति)

9. **कोष्ठके प्रदत्त-समयवाचकान् अङ्कान् संस्कृतेन लिखत—** **1×4=4**

(i) बालक:..........................वादने उत्तिष्ठति। (6:00)

(ii) स:..........................विद्यालयं गच्छति। (7:15)

(iii) ....वादने विद्यालये अर्धावकाश: भवति। (11:30)

(iv) स:.......................... वादने विद्यालयात् गृहम् गच्छति। (1:45)

10. **मञ्जूषाप्रदत्त-अव्ययपदै: रिक्तस्थानानि पूरयत—** **½×6=3**

मञ्जूषा

यत्र, अद्य, सदा, यदि, तत्र, तर्हि

(i) .... परिश्रमं कुर्म: .... सफला: भवाम:।

(ii) .... समयस्य सदुपयोग: करणीय:।

(iii) जीवनम् .... दुर्वहं जातमस्ति।

(iv) .... हरीतिमा .... पर्यावरणं शुद्धम्।

11. **रेखाङ्कितपदं संशोध्य वाक्यानि लिखत—** **1×3=3**

(i) ते नार्य: गल्पं कुर्वन्ति।

(ii) अहं परिश्रमं करोति ।

(iii) बालक: कार्यं कुर्वन्ति।

खण्ड – 'घ'

(पठित-अवबोधनम् – 30 अङ्का:)

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत— **5**

कश्चन निर्धनो जन: भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जात:। तत्तनय: तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्न: समभूत्। एकदा पिता तनूजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जात:, पुत्रं च द्रष्टुं प्रस्थित:। परमर्थकार्श्येन पीडित: स: बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत्।

(i) एकपदेन उत्तरत— **½×2=1**

(क) निर्धनो जन: भूरि परिश्रम्य किम् उपार्जितवान्?

(ख) अर्थकार्श्येन पीडित: स: केन प्राचलत्?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत— **1×1=1**

(क) निर्धन: जन: वित्तेन किं कृतवान्?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत— **1×3=3**

(क) 'धनम्' इत्यस्य समानार्थकपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत।

(ख) 'निर्धन: जन:' इत्यनयो: किं विशेषणपदम्?

(ग) 'परमर्थकार्श्येन पीडित: स: बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत्' इति वाक्ये 'स:' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

13. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत— **5**

उदीरितोऽर्थ: पशुनापि गृह्यते हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिता:।
अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जन: परेङ्गितज्ञानफला हि बुद्धय:।।

(i) एकपदेन उत्तरत— **½×2=1**

(क) केन उदीरित: अर्थ: गृह्यते?

(ख) का: परेङ्गितज्ञानफला: भवन्ति?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत— **1×1=1**

(क) पण्डित: जन: किम् ऊहति?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत— **1×3=3**

(क) 'अश्वा:' इति अर्थे पद्ये किं पदं प्रयुक्तम्?

(ख) 'मूर्ख:' इत्यस्य विलोमपदं श्लोकात् चित्वा लिखत।

(ग) 'हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिता:' इति वाक्ये किं क्रियापदम्?

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत— **5**

चाणक्य: — भो श्रेष्ठिन्! प्रीताभ्य: प्रकृतिभ्य: प्रतिप्रियमिच्छन्ति राजान:।

चन्दनदास: — आज्ञापयतु आर्य:, किं कियत् च अस्मज्जनादिष्यते इति।

चाणक्य: — भो श्रेष्ठिन्! चन्द्रगुप्तराज्यमिदं न नन्दराज्यम्। नन्दस्यैव अर्थसम्बन्ध: प्रीतिमुत्पादयति। चन्द्रगुप्तस्य तु भवतामपरिक्लेश एव।

चन्दनदास: — (सहर्षम्) आर्य! अनुगृहीतोऽस्मि।

चाणक्य: — भो श्रेष्ठिन्! स चापरिक्लेश: कथमाविर्भवति इति ननु भवता प्रष्टव्या: स्म:।

(i) एकपदेन उत्तरत— **½×2=1**

(क) प्रीताभ्य: प्रकृतिभ्य: राजान: किम् इच्छन्ति?

(ख) कस्य अर्थसम्बन्ध: प्रीतिमुत्पादयति?

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत— **1×1=1**

(क) चन्दनदासेन (भवता) किं प्रष्टव्यम्?

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत— **1×3=3**

(क) 'दु:खाभाव:' इति अर्थे नाट्यांशे किं पदं प्रयुक्तम्?

(ख) 'आर्य अनुगृहीतोऽस्मि' अत्र 'अस्मि' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम्?

(ग) 'किं कियत् च अस्मज्जनादिष्यते' इति वाक्ये किं क्रियापदम्?

15. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत— **1×4=4**

(i) विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्त: प्रकीर्तिता:।

(ii) समीपे एका नदी प्रवहति।

(iii) अतिदाक्षिण्येन अलम्।

(iv) गहनकानने सा व्याघ्रं ददर्श।

16. अधोलिखितयो: श्लोकयो: अन्वये रिक्तस्थानानि पूरयत— **½×8=4**

(i) त्यक्त्वा धर्मप्रदां वाचं परुषां योऽभ्युदीरयेत्।
परित्यज्य फलं पक्वं भुङ्क्तेऽपक्वं विमूढधी:।।

अन्वय:– य: .... वाचं त्यक्त्वा .... अभ्युदीरयेत् (स:) ....
पक्वं फलं परित्यज्य अपक्वं ....।

(ii) अपत्येषु च सर्वेषु जननी तुल्यवत्सला।
पुत्रे दीने तु सा माता कृपार्द्रहृदया भवेत्।।

अन्वय:- सर्वेषु च .... जननी .... भवति। सा माता दीने ....
तु .... भवेत्।

© NCERT not to be republished

अथवा

अधोलिखितस्य श्लोकस्य भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिं मञ्जूषाप्रदत्तपदानां सहायतया कुरुत— **1×4=4**

मञ्जूषा

कार्यम् सुखप्राप्ते: कल्याणम् अन्येषाम्

य: इच्छत्यात्मन: श्रेय: प्रभूतानि सुखानि च।
न कुर्यादहितं कर्म स: परेभ्य: कदापि च ॥

भावार्थ:—य: नर: आत्मन:........................इच्छति, तस्य........................अपि इच्छा अस्ति, स:........................कृते कदापि अकल्याणकरं ....न कुर्यात् इति अवधातव्यम्।

17. अधोलिखितवाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत— **½×8=4**

(i) बुद्धिमती व्याघ्रभयात् मुक्ता जाता।
(ii) ग्रामे राजसिंह: नाम राजपुत्र: वसति स्म।
(iii) गलबद्धशृगालक: व्याघ्र: सहसा पलायित:।
(iv) व्याघ्र: शृगालं निजगले बद्ध्वा काननं गतवान्।
(v) तस्य भार्या पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता।
(vi) जम्बुक: व्याघ्रं पुन: तत्र गन्तुं प्रेरितवान्।
(vii) इयं व्याघ्रमारी इति विचिन्त्य भयेन व्याघ्र: पलायित:।
(viii) सा पुत्रौ उक्तवती– एकं व्याघ्रं विभज्य खादतम्।

18. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारं शुद्धम् उत्तरं विकल्पेभ्य: चित्वा लिखत— **1×3=3**

(i) अत्र जीवनं <u>दुर्वहं</u> जातम्।
सरलम्/कठिनम्/जटिलम्

(ii) <u>संव्यवहाराणां</u> वृद्धिलाभा: प्रचीयन्ते।
संस्काराणाम्/संलापानाम्/व्यापाराणाम्

(iii) <u>तोयै:</u> अल्पै: अपि तरो: पुष्टि: भवति।
जलै:/त्वग्भि/दुग्धै:।

© NCERT not to be republished